

Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası

Tuğçe Ersoy Öztürk / *TASAM Araştırma Stajyeri*

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) izolasyon politikasını bıraktığı günden beri, gün geçtikçe uluslararası arenada söz sahibi ve yaptırım gücü olan bir devlet haline gelmiştir. Zamanla büyüyen ve güçlenen ABD, Sovyet Rusya ile paylaştığı “süper güç” rolünü Soğuk Savaş sonrasında tek başına üstlenmiş ve “Yeni Dünya Düzeni”ni kurmak için kollarını sıvamış; dış politikasını da bu konumuna göre şekillendirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ile uluslararası sahnede boy göstermeye başlayan Amerika, Ortadoğu’da İngiltere’den boşalan yere de sahip olmuş ve günümüze kadar gelen süreçte bölgede hâkim tek güç olma sıfatını hiç kaybetmemiştir. Bölgedeki Amerikan imajı günümüzde kötü algılanmakla birlikte; Amerikan’ın Ortadoğu meselelerine dâhil olma sürecinin başlarında daha farklı bir algılamının olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Bugün gelinen noktada bölgedeki sorunlu Amerikan imajının arkasında yanlış değerlendirme ve politika tercihlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle George W. Bush dönemi ve 11 Eylül saldırıları, bazı akademisyenlerin deyimi ile “Yeni Muhafazakâr Devrim” Ortadoğu’yu saldırgan politikalar güden bir Amerikan yönetimi ile karşı karşıya bırakmıştır. Birbirini takip eden Afganistan ve Irak savaşları ile “teröre karşı savaş”ın İslam ülkelerine karşı savaş olarak algılanması Amerika’yı bölgede en çok nefret edilen ülke haline getirmiştir.

2009 yılında başkanlığı George Bush’tan devralan Barack Obama’dan Amerika’nın dünyada sarsılmış imajını düzeltebileceği umuluyor. Değişim sloganıyla seçim kampanyası yürütmüş olan Obama’nın değişimin mimarı olma yolunda attığı ilk adımlardan biri Ortadoğu’ya ve oradaki belli başlı sorunların çözümüne yönelik. Nitekim Kahire ve TBMM’de yaptığı konuşmalar da bölgedeki bu kötü imajı düzeltme sürecinde atılmış olan ilk adımlar olarak değerlendirilebilir.

Bu makalenin amacı Barack Obama’nın yaptığı konuşmalardan yola çıkarak, ABD’nin yumuşak güç kullanımını Ortadoğu politikası olarak benimseyip benimsemediğini tespit etmek ve ABD’nin geleneksel Ortadoğu çıkarları bağlamında bu politikanın yeni bir imaj oluşumunda etkili bir yol olup olmayacağını analiz etmektir. İlk olarak Amerika’nın bölge meselelerine dâhil olma sürecine değinilecek, ardından Bush yönetimi politikaları ve “Yeni Muhafazakâr Devrim”in sunduğu önleyici askeri faaliyetler ile saldırgan bir siyasi ajandası

olan doktrin Ortadoğu politikaları bağlamında ele alınacak; bu politikaların ABD'nin bölgedeki imajını sarsmadaki etkisi değerlendirilecektir. Son olarak, Obama'nın "değişim" adı altında öne sürdüğü çözümler ve olası Ortadoğu politikası yumuşak güç kavramı bağlamında, Kahire ve TBMM konuşmaları ışığında ele alınacak, Amerikan Ortadoğu politikasında değişimin olup olamayacağı sorunsalı sonuca bağlanacaktır.

İzolasyonizmden Açılıma

Amerika Birleşik Devletleri bağımsızlığını kazandıktan sonra ülke içinde refah, dış ilişkilerde barış politikasını gütmeye başlamıştır. Bu politika ABD'nin beşinci başkanı olan James Monroe'nun 1823 yılında yayınladığı başkanlık mesajı ile somutlaşmış; ABD'nin Avrupa sorunlarının dışında kalması Amerika'nın da Avrupa'dan gelebilecek etkilere kapatılması ilkelerini ortaya koymuştur. ABD, bu politikasını İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürdürmüştür.

Savaş sırasında Japonya'nın Büyük Okyanus'taki ABD'ye ait Pearl Harbor limanına saldırması ile ülke İkinci Dünya Savaşı'na girmiş oldu. Böylelikle, ABD Monroe doktrinini terk etti ve bir süper güç olarak, kendini büyük karmaşaların baş gösterdiği bir bölgeye, Ortadoğu'ya, doğrudan dâhil edilmiş buldu. Bundan sonra gelecek süreçte bu bölge dünyaya hükmedecek iki büyük gücün oyun alanı haline gelecek; bölgenin geleceği bu politikalara göre şekillenecektir.

İkinci Dünya Savaşı, ABD'nin Ortadoğu ile ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Zamanın büyükelçisi Raymond Hare'nin deyiimiyle "Ortadoğu'da siyasi sorumluluk almayı reddeden geleneksel ulusal duruşumuz ile savaş sonrası dönemde küresel süper güç rolü temelinde üstlenmek zorunda olduğumuz sorumluluk arasındaki büyük bölünme" bu dönemde yaşanmıştır.¹ ABD'nin Ortadoğu'daki "süper güç" politikaları genel olarak üç konu etrafında şekillenmiştir: anti-komünizm, petrol ve İsrail. ABD'nin bugünkü Ortadoğu politikalarına bakıldığında petrol ve İsrail konuları baki kalmakla birlikte; Arap İsrail ilişkilerinin Amerikan stratejik hesaplarındaki yerinden, saldırılara karşı ABD'nin kendi müttefiki olan Ortadoğu rejimlerini koruma kaygılarına; Sovyet sosyalizminin çöküşünden veya uluslararası terör eylemlerinden nükleer silahların muhtemel yayılımına kadar onlarca konu Amerika'nın dış politika gündemindedir.²

¹ M.C. Hudson, "The United States in the Middle East", International Relations of the Middle East içinde (ed. Louise Fawcett), New York, Oxford University Press, 2005, s. 285

² F. Gerges, Amerika ve Siyasal İslam, İstanbul, Anka Yayınları, 2001, s.39-40

Soğuk Savaş döneminde Washington'un en büyük kaygılarından biri Sovyet yayılmacılığı ve Komünist ideoloji olagelmıştır. Bu bağlamda, temel problem güvenlik, Sovyet tehdidi ve ABD'nin Sovyet meydan okuması karşısında ayakta kalabilme çabasıydı. Ortadoğu açısından bakıldığında, stratejik açıdan önemli olan bu bölgede güçlü Sovyet varlığı, Ortadoğu petrolünün kontrolünün bu devlete geçmesine neden olabilir, “özgür dünyanın” ekonomisi dağılılabirdi. Bu dönem boyunca gerek jeo-stratejik düzeyde olsun gerekse ideolojik düzeyde; Amerikan- Sovyet “oyunu” bölgede oynanmaya devam etmiştir. Her iki ülke de diğerini önleme çabası ile bölgedeki bir takım devletlerle ittifaklar içerisine girmiş; güvenlik adına yapılan bu ittifaklar bir taraftan bölge devletlerini silahlanma yarışının içine sokarken diğer taraftan Arap dünyasında güvenlikten çok düşmanlık ve nefret tohumlarının atılmasına sebebiyet vermiştir.

Petrol kaynaklarını güvenlik altına almak ve İsrail'i desteklemek, ABD'nin Ortadoğu politikasında birbiriyle çelişen unsurlar olagelmıştır. Amerikan siyaset yapıcıları için Ortadoğu bir baş ağrısı hatta kâbus haline gelebilmiştir. Her Başkan kendi “tarafsız” politikasını uygulamaya çalışmıştır. Bunun tek sebebi de hem Arap petrolüne hem de kampanyası için yararlandığı Yahudi bağışlarına olan ihtiyacıdır.³

Bazı düşünörlere göre, eğer Ortadoğu'nun temel kaynakları muz olsaydı, bölge Amerikan yönetimlerinin ilgisini bu derece çekmezdi. ABD, Ortadoğu petroleri ile ilgilenmeye 1920'li yıllarda başladı. Dört büyük Amerikan şirketi (Standard oil of California, Standard oil of New Jersey, Standard oil of New York ve Texaco) Suudi Arabistan'da petrol arayacaktı.⁴ Amerika için Ortadoğu petrolü azalmakta olan Amerikan rezervlerini karşılayacak ve Batı'nın petrole bağlı olan ekonomik gelişmesinde ucuz bir kaynak olacaktı. Petrolün stratejik bir boyut kazanması İkinci Dünya Savaşı'na denk düşer. Amerika'nın petrol ihtiyacının yarıdan fazlasını bölgeden karşıladığı göz önüne alındığında, siyaset yapııcılar Sovyet etkisini bölgenin dışında tutmanın ve bölgedeki herhangi bir gücün Batılı şirketleri millileştirmesinin önlenmesinin ne kadar hayati önemde olduğunu kararına vardılar. CIA ve İngiltere'nin el altından desteği ile İran'da 1953 yılında gerçekleşen ve genç Şah'ı tahtına geri döndüren darbe (Ajax Operasyonu), Amerika'nın petrol hâkimiyetini elinde tutma konusunda ne kadar ciddi olduğunu göstermesi açısından önemlidir.⁵ 2005 yılında yönetimden bir memurun senato kuruluna açıkladığı üzere, Amerika Ortadoğu petrolünü elinde tutmak

³ E. Watkins, “The Unfolding US Policy in the Middle East”, International Affairs, Vol.73, No.1, January 1997, s.1

⁴ I. Pappé, “Clusters of History: US Involvement in the Palestine Question”, Race Class, Vol.48, No.1, 2007, s. 17

⁵ M.C. Hudson, aynı eser, s.288

zorundadır; çünkü ABD halen alternatif bir enerji kaynağına sahip değildir. Bu yüzden, politikası Ortadoğu petrol akışının güvenliğini ne pahasına olursa olsun korumak olmalıdır. Öte yandan, istikrarsız bir Ortadoğu bu akışı baltalayacağından, bölgedeki istikrarı sağlama yönünde adımlar atmalıdır. Son olarak, bölgesel eğilim anti-Amerikan olduğu için, bu ABD'yi Arap petrolüne olan bağımlılığında ötürü bir tehlike ile karşı karşıya bırakmaktadır.⁶ Tam da bu açıdan bakıldığında ABD'nin "kara altın"a olan bu bağımlılığı, İsrail ile olan ilişkilerini çelişkiye düşürmekte ve İsrail Amerika için stratejik öneme sahip bir müttefik olmaktan çok bir külfet haline gelmektedir.

ABD'nin İsrail'e verdiği desteğin bir iç politika meselesinden mi yoksa dış politika meselesinden mi kaynaklandığı sürekli tartışılan bir konudur. Realist bir dış politika güden ABD'nin, bu ideoloji bağlamında dâhili meseleleri dış politikasına yansıtması gerekirken, bugün hemen hemen seçim kampanyalarından parlamentoda alınan kararlara kadar etkin olan İsrail lobisinin yaptırım gücünün, Amerika-İsrail ilişkilerini derinden etkilediği öne sürülmektedir. Nitekim Amerikan siyasi yapısı içinde ülke siyasetini aynı anda birbiriyle çelişen yönlere itecek güçte çok sayıda yerel etki ve nüfuz unsuru bulunmaktadır: Amerikan kamuoyu, iletişim araçları, özel çıkar grupları, siyasi eğilim sahibi düşünce kuruluşları ve Kongre gibi. Tüm bu karışıklık içinde Amerikan dış politikasının, "iç gerçekliğin toplam bir sonucu" olduğunu söylemek mümkündür.⁷

1967'deki Altı Gün Savaşı'nda İsrail'in askeri gücünü ortaya koyan ezici zafer ile İsrail'in ABD nezdinde müttefik olarak değerli olduğu iddiası daha da kuvvetlenmiş oldu. Başkan Nixon ve Kissenger İsrail'e verilen desteğin Soğuk Savaş döneminde bölgedeki Sovyet nüfusunu kırmada etkili olacağını öne sürmüşlerdi. İsrail'in "stratejik değer" olarak imajı 1970'lerde kökleşti, 1980'lerin ortalarına doğru "Amerikan çıkarlarına inanmanın bir şartı" haline geldi.⁸ Soğuk Savaş'ın bitimi ile İsrail'in stratejik değeri önemini yitirirken, İsrail ABD desteğini kaybetmemek için yeni yollar aramaya devam etti. Bu dönemde İsrail'in ABD için bir külfet olduğu olgusu, 1991'deki Körfez Savaşı ile gün yüzüne çıktı. ABD, Arap ülkeleri ile Irak'a karşı oluşturduğu koalisyonun bozulması endişesi ile İsrail üslerini kullanamadı, İsrail askerinin bu savaşa katılmasına izin vermedi.

Uluslararası terörizmin ortaya çıkardığı tehdidin Soğuk Savaş sonrasında Amerika-İsrail ilişkileri için güçlü bir gerekçe ortaya koyduğu iddia edilebilir.⁹ İsrail'in 11 Eylül saldırılarından sonra değişen konjonktürü iyi değerlendirerek, "teröre karşı ortak mücadele"

⁶ I.Pappé, aynı eser, s.20

⁷ F.Gergez, aynı eser, s.24

⁸ J.Mearsheimer, S.Walt, İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, İstanbul, Küre Yayınları, s.60

⁹ A.g.e. , s.69

bağlamında yeni bir gerekçe etrafında ABD nezdinde kaybolan değerini yeniden kazandığını söylemek yerinde olacaktır. Bu yeni mantığa göre, ABD ve İsrail aynı terör grupları ve onları destekleyen devletler tarafından tehdit edilmektedir. Bu yeni yaklaşım İsrail'i teröre karşı küresel savaşta hayati bir müttefik olarak tanımakta, İsrail'in düşmanları Amerikan'ın da düşmanları olmaktadır. Böylece, İsrail Amerika'nın Arap ve İslam dünyası ile ilişkilerinde problemin temeli olmaktan kurtulmaktadır.¹⁰

ABD'nin "teröre karşı savaş"ta İsrail'i yanına alarak Ortadoğu'da saldırgan ve "adaletsiz" politikalar izlemesi, günümüzdeki Amerikan karşıtlığının temellerinden biri olmakla birlikte; bu tavır aynı zamanda Amerikan karşıtı uçları motive edip kendilerine taraftar toplamalarına neden olmuştur. George W. Bush'un 11 Eylül sonrası verdiği mesajlar ve güttüğü politikalar yeni bir dönemin kapılarını açmış; bu dönem Irak'ta yaşanan başarısızlık ABD'nin imajının sarsılmasına neden olmuştur.

Yeni Muhafazakâr Akım

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası fiili siyasetini "Ortadoğu ülkelerinden gelecek tehdit" olarak belirlediği görülmektedir.¹¹ Bu bağlamda, İran, Irak gibi ülkeler ve bazı gruplar Ortadoğu'daki istikrarı tehdit edici unsurlar olarak tanımlanmışlardır. ABD nezdinde bu devletler, teröre destek veren, kitle imha silahları üreten, şiddet yanlısı, "haydut devletler" olarak nitelenmişlerdir. Fawaz Gerges'in de belirttiği üzere; "Çatışma hurafesinin yaygınlaştırılmasının ardında, aslında birbiriyle de savaş halindeki siyasi kampların bulunması ilginçtir..."¹²

Soğuk Savaşı takiben ABD'nin kendine yarattığı yeni "tehdit" ABD'nin günümüze kadarki Ortadoğu politikasını şekillendirmiş; bölgeye yapılan müdahaleler George W. Bush dönemi ile en saldırgan haline ulaşmıştır. 11 Eylül saldırıları 1997'den beri hazırda bekleyen bir projenin (Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi) hayata geçmesine ön ayak olmuş, "yeni muhafazakâr devrim" böylelikle gerçekleşme imkânı bulmuştur. 11 Eylül ile "sağ kanat Yahudi çevreler tarafından desteklenen radikal şahin bir grup" kendi müdahaleci ajandasını uygulayabilmek için tarihsel bir an yakalamış oldu.¹³ Uluslar arası sistemi Amerikan değerleri etrafında yeniden şekillendirmeyi amaçlayan Pax Americana düşüncesi, bu yeni devrim sayesinde Bush iktidarında Amerikan çıkarlarını tüm dünyaya dayatmayı öngören mutlak

¹⁰ A.g.e., s.72

¹¹ F.Gerges, aynı eser, s. 28

¹² A.g.e., s.44-45

¹³ M.C. Hudson, aynı eser, s.299

hegemonyacı bir zihniyete büründü.¹⁴ Böylelikle ABD'nin yeni stratejisi hukuk tanımazlık, kendinden olmayan herkesi düşman olarak tanımlama, önleyici müdahale, kaçınılmaz zarar, rejim değişikliği ve illegal savaşçı gibi kavramların hâkim olduğu “sert gücün” kullanımını meşrulaştıran bir politikaya dönüşmüş oldu. Bu dönemde dış ilişkiler artık sivil değil, askeri ilişkiler tarafından tayin edilmeye başlandı. Bu konuyu, George W. Bush, West Point askeri akademisinde yeni stratejisini açıklarken yaptığı konuşmada da dile getirmiştir: “Düşmanımızdan önce, savaşı düşmana biz götürmeli, planlarını dağıtmalı ve en güçlü tehditleri bu tehditler ortaya çıkmadan önce bertaraf etmeliyiz. Amerikalılar, özgürlük ve hayatlarını savunmak için zorunlu olduğu hallerde önleyici saldırıya geçmeye hazır olmalıdırlar. Yaşadığımız dünyada güvenliğin yegâne yolu harekete geçmektir. Ve milletimiz harekete geçecektir.”¹⁵

Başkan Bush, “teröre karşı savaş”ta El-Kaide ve Irak’tan başka üçüncü bir tarafın da olduğu konusunda ikna oldu. Amerika’nın teröre karşı global savaşını, İsrail de Ortadoğu’da yürütecekti. İsrail Bush’un da desteği ile terörizm ile savaşını Filistinli örgütleri karşısına alarak başlattı. İsrail ile anlaşma yapana kadar yıllarca terörist olarak lanse edilen Arafat’ın kaderini bu yeni dönemde HAMAS, ABD’nin de terörist örgütler listesine girerek, üstlenmiş oldu. Filistinli örgütlerin eylemlerini önlemek adına “rejim değişikliği” formülünü öne süren Amerika, Yaser Arafat’ı “ılımlı” bir Filistin lideri olmaya davet etti. Bu arada, İsrail’e yapılan yardım iki katına çıkarılırken, Ariel Sharon da “barış adamı!” ve ortak düşmana karşı savaşta müttefik olarak kucaklandı. Bu adımlarla, ABD’nin Ortadoğu’daki bölgesel statükoyu korumak olan geleneksel politikası, pro-aktif, müdahaleci bir politikaya dönüştü. Amerika’nın Filistin İsrail sorununda İsrail’den yana olan tutumu, 1977’den beri katlanarak artan yerleşim yerleri inşasını görmezden gelerek adeta teşvik etmesi, her fırsatta gerçek sorunun İsrail’de değil Filistin tarafında olduğunu beyan etmesi, İslam’ı ve öğretilerini terörün sebebi gibi algılaması, Irak ve Afganistan’daki başarısız operasyonları bölgedeki Amerikan düşmanlığını tırmandırmış, büyük tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. ABD’nin yeni stratejisi Ortadoğu’da kendine düşman üretmekten öteye geçememiştir. Güvenlik ve ahlaki sorumluluk ideolojisi ile şekillenen yeni muhafazakâr düşünce için kitle imha silahları ve “özgür dünyaya” uyum sağlayamayan rejimleri ile Ortadoğu; Amerikan projesinin deney alanı haline gelmiştir. Bölgeyi dönüştürmek adına yapılacak her uygulama mubah görülmüş, Amerika “sert gücünü”, saldırgan askeri gücünü kullanmaktan çekinmemiştir.

¹⁴ A. Özkan, 21 Yüzyılda ABD’nin Küresel Stratejileri, İstanbul, TASAM Yayınları, 2006, s.15

¹⁵ C. Johnson, Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı, İstanbul, Küre Yayınları, 2005, Giriş, s.6

Bu hususa, ABD'nin yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinden de ulaşmak mümkündür. Zira belgede özgürlüğün net bir tanımı yapılarak, çerçevesi çizilmemektedir. Özgürlüğü engelleyen rejimlerle mücadele edileceğinin vurgulanması da, ABD yönetiminin güvenliği bahane ederek tehdit olarak gördüğü ülkelere baskılarını arttıracığı yönünde yorumlanmaktadır.¹⁶

Chalmers Johnson'un deyimiyile ABD, 11 Eylül sonrası uyguladığı politikalar ile "askeri bir canavar" olarak algılanmaya başlamıştır. Tek yanlı bakış açısı ile kendi çıkarlarını küreselleştirmiş, bu tutum beraberinde emperyal zorbalığı getirmiştir.¹⁷ ABD'nin bu tavrı, Ortadoğu halkları nezdinde imajını yerle bir etmiş, marjinalleştirmiştir. 11 Eylül dünyanın değişmesine neden olmaktan ziyade, bazı Amerikan liderlerinin düşünce tarzında tehlikeli bir dönüşüme neden olmuştur. Onlar Amerika'yı yeni bir Roma imparatorluğu olarak görmeye başlamışlardır: Uluslararası hukuka tâbi olmayan, müttefiklerinin kaygılarını dinlemek zorunda kalmayan, askeri gücü sonuna kadar kullanıp, üzerinde hiçbir hukuki sınırlama kabul etmeyen bir imparatorluk...¹⁸

Thomas Barnett, "Great Powers, America and the World After Bush" adlı kitabında George W. Bush'un iktidarı süresince işlediği "yedi büyük günahın" bahsetmektedir. Bunlar, ABD'nin diğer ülkelerin gözünde bugün geldiği durumu özetlemesi ve seçilmiş Başkan Obama'nın TBMM ve Kahire'de yaptığı konuşmaları anlamlandırmak açısından önemlidir. Barnett, Bush'un yedi hatasını şöyle sıralar: "Heves, üstünlüğün peşinde koşma; öfke, düşmanları şeytanlaştırma; hırs, askeri güce yoğunlaşma; gurur, savaş sonrası başarısızlıkların bertaraf edilebileceğine olan inanç; haset, İran'a karşı yanılıcı yaklaşımlar gütmek; uyuşukluk, stratejik şartları yanlış okumak böylece Irak'ta başarısızlığa giden yolu açmak; oburluk, Bush iktidarının askeri hedeflerinin ve yanılış politikalarının bir sonraki başkanın başına dert açacak olması."¹⁹

Barack Obama: Dış Politikada Restorasyon Dönemi

Obama'nın gerek seçim kampanyası sırasında olsun gerekse seçildikten sonra verdiği demeçlerde olsun, dünyanın Bush iktidarı süresince unutmuş olduğu "yumuşak güç" kavramını yeniden gündeme taşıdığını söylemek mümkündür. Obama'nın yumuşak gücü

¹⁶ A. Özkan, aynı eser, s.29

¹⁷ A.g.e., s.16

¹⁸ C. Johnson, aynı eser, Giriş, s.5

¹⁹ Bz. Thomas Barnett, Great Powers, America and the World After Bush, New York, G.P. Putnam's Sons, 2009, 1. Bölüm, s. 5-35

kullanarak atacağı her adım ABD'nin sarsılan imajını düzeltmekte stratejik bir öneme sahiptir. Nitekim Obama'nın ilk röportajını Suudi kanalı olan El-Arabiya'ya vermesi; Amerika'nın İslam dünyasının bir düşmanı olmadığını vurgulaması, Filistin İsrail sorununun çözümünde iki tarafı da dinleyeceğinin altını çizmesi ve işbirliğinden bahsetmesi yumuşak gücü devreye sokmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Sözlük anlamı olarak güç, başkalarının yapmayacakları bir şeyi yaptırabilme ve onları kontrol edebilme yeteneğidir. Başkalarını kontrol etme yeteneği sıklıkla belirli kaynaklara sahip olmak ile ilişkilendirildiğinden dolayıdır ki siyasetçiler ve diplomatlar gücü; “nüfusa, toprağa, doğal kaynaklara, ekonomik kuvvete, askeri kuvvetlere ve siyasi istikrara sahip olmak” olarak tanımlarlar.²⁰ Bu anlamda güç, “uluslararası poker oyununda yüksek kâğıtları elinde bulundurmak” demektir.²¹

Geleneksel anlamda bir ülkenin büyük güç olma potansiyeli savaştaki etkinliği ve dayanıklılığı ile ölçülürdü. Günümüzdeyse, sadece askeri kuvvet ve fetih ile tanımlanan güç etkisini yitirmektedir. Uluslararası ilişkilerdeki güç kavramının tanımına yavaş yavaş ekonomik gelişmişlik, teknoloji, eğitim gibi olgular da dâhil edilmiştir. Bu bağlamda, ABD için kritik olan sorunsal dünya üzerindeki en büyük stoklara sahip olan süper güç olmaktan ziyade siyasal arenayı ne derecede kontrolü altına alabileceği ve başka ülkelere kendi istediğini yaptırmakta ne derecede başarılı olabileceğidir.²² İşte tam da bu noktada sert güç ya da yumuşak güç kullanımı en belirleyici etken haline gelir.

Nye'nin da belirttiği üzere, ABD güçlü kalmak istiyorsa yumuşak gücüne dikkat etmelidir. Her ne kadar askeri ve ekonomik güç başkalarının fikirlerini değiştirmekte kimi zaman sonuç verebilse de, George W. Bush iktidarında şahit olduğu üzere başarısızlıkla da sonuçlanabilmektedir. Irak'ı ABD'ye sorun olmaktan çıkarmanın yolunun oraya demokrasi ihraç etmekten geçtiğine inanan “yeni muhafazakâr yönetim” çareyi Irak'ı işgal edip, orayı savaş alanı haline getirmekte bulmuş; netice olarak içinden çıkmayı bir sonraki iktidara bırakacağı bir bataklığa saplanmıştır. ABD'nin kendi başarısızlığı ile kalmayan bu işgal; uyguladığı havuç/sopa taktiği ile bölgedeki halkı kısa sürede kendine düşman hale getirmiştir. Sert güç bazen etkin bir rol oynayabilse de, gücün geleneksel enstrümanları dünya siyasetinin yeni açmazları ile baş etmede yetersiz kalmaktadır.²³ Günümüz dünyasında güç sermaye zenginliğinden bilgi zenginliğine doğru kaymaktadır. Bu bağlamda, bilgiye ve iletişim

²⁰ J.S.Nye Jr., “Soft Power”, Foreign Policy, s.154

²¹ J.S.Nye Jr., Amerikan Gücünün Paradoksu, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003, s.6

²² J.S.Nye Jr., “Soft Power”, s.155

²³ A.g.e., s.164

araçlarına yapılan vurgu artmaktadır. Böyle bir konjonktürde yumuşak güce verilen önem daha da artmaktadır.

Başkalarını ikna etmede polis gücü, mali güç, askeri güç ve sermaye gücü müşahhas sert güç örnekleri olarak gösterilebilir. Ancak, bazen istenilen sonuçlara diğerlerini tehdit etmeden ve herhangi bir bedel ödemedi de varmak mümkündür. İşte bu yumuşak güçtür: İstenilen neticeleri elde etmek adına başkalarının güdülerini manipüle etmekten ziyade onları cezp ederek istediğini yaptırma kabiliyetidir.²⁴ Yumuşak güç insanları zorlamak yerine onlarla işbirliği yapar.²⁵ Yumuşak güç kullanırken manevi değerlere daha çok vurgu yapılır. Kültür, ideoloji, uluslararası kurumlar gibi olgular yumuşak güç kaynakları arasındadır.²⁶

Bu tanımlamalar ışığında Barack Obama'nın yeni dönemde yumuşak gücü ön plana çıkardığı sonucuna varmak mümkündür. Araştırmalar, son sekiz yılda Amerikan'ın yumuşak güç kullanımının dramatik bir şekilde düşüşe geçtiğini göstermektedir. Bu durum ABD'nin "dost" devlet olmaktan ziyade, uluslararası hukuku göz ardı eden, kendi başına hareket edip hiçbir kuruma hesap verme yükümlülüğü hissetmeyen "kabadayı" devlet olarak algılanmasının yolunu hazırlamıştır. Bu, Bush iktidarı politikalarının bir neticesidir. Amerika, bu dönemde "tek kutupluluk, hegemonya, egemenlik" konularına yoğunlaşan geleneksel bir politikaya geri çekilmiş, bunun beraberinde kendini gösteren kibir, çözümün bir parçası olan yumuşak gücü aşındırmıştır.²⁷

Nye'nin "The Powers to Lead" adlı kitabında belirttiği üzere kişiler bazında yumuşak güç; duygusal zekâ, uzak görüşlülük ve iletişim becerilerine dayanmaktadır. Bunların bir lider olarak Obama'da mevcut olduğu öne sürülebilir. Dolayısıyla, Obama kendinde zaten olan yumuşak güç özellikleri ile kendinden önceki Başkandan daha olumlu algılanmaktadır. Kişisel tabanda cazibenin ne kadar etkin bir güç olduğu herkes tarafından kabul edilen bir olgudur. Akıllı idareciler, liderliğin sadece emirler vermekten ibaret olmadığını, aynı zamanda örnek olarak ve istenileni yaptırma karşısındakini cezp ederek, ikna ederek de liderlik edebileceğini bilirler. Büyük bir kurumu sadece emir vererek idare etmek çok zordur, iyi bir lider değerleri de satmasını bilmelidir.²⁸ Bu bağlamda ABD'nin yeni başkanı Obama, yumuşak gücü harekete geçiren bir liderlik özelliğine, "istemenin gücüne" sahiptir. Obama, Bush'un yaptığı gibi Amerikan "kovboy zihniyetini" kullanıp, dünyaya kafa tutmak yerine, İslam dünyasına seslenirken gösterdiği hassasiyet ile "ötekini" incitmeden, gururunu

²⁴ J.S.Nye Jr, Powers to Lead, New York, Oxford University Pres, 2008, s.29

²⁵ J.S.Nye Jr, Amerikan Gücünün Paradoksu, s. 11

²⁶ J.S.Nye Jr, "Soft Power", s.167

²⁷ J.S.Nye Jr, Amerikan Gücünün Paradoksu, Önsöz, xvi

²⁸ J.S.Nye Jr., The Powers to Lead, s.29

zedelemen de problemlerin çözümünde adım atılabileceğini göstermek istemektedir. Sakin, rahat ve kendinden emin tavırlarıyla güçlü bir lider profili çizmeye çalışan Obama, uzlaşmacı ve samimi söylemleri ile kitleleri olumlu yönde etkilemeyi amaçlamaktadır. “Yumuşak gücü” kullanma kabiliyeti son derece yüksek olan Obama, bu özelliğini aynı zamanda Amerika’nın dünyadaki olumsuz imajını düzeltmek için kullanmayı da hedeflemektedir.²⁹

Değişimin Başlangıcı: Obama’nın Türkiye ve Kahire Konuşmaları

Obama’nın Kahire Üniversitesi’nde yaptığı konuşma medeniyetler çatışması zihniyetiyle sekiz yıldır yürütülmüş olan muhafazakâr politikaların artık değiştiğinin sinyallerini veren bir konuşmaydı. Gerek TBMM’deki konuşması ile gerekse Kahire’deki konuşması ile Obama, “ülkesinin barışçı yüzünü” göstermeye çalıştı.³⁰ Obama’nın konuşmasının merkezinde Amerika’nın küresel popülaritesini ve ikna etme yeteneğini, yani yumuşak gücünü yeniden inşa etme çabaları vardı.

Kahire konuşması süresince Obama, İslami kültür ve tarihe olan saygısına ve kendisinin Müslüman dünya ile olan bağlarına vurgu yaptı. Kahire’ye gelme nedenini “yeni bir başlangıç yapmak” olarak açıklayan Obama, farklı bir politika izleyeceğinin de güvencesini vermiş oldu: *“Ben Kahire’ye Amerika Birleşik Devletleri ile dünyadaki Müslümanlar arasında karşılıklı çıkar ve karşılıklı saygıya dayanan, Amerika ve İslam’ın birbirleriyle zıt olmadığı ve rekabete gerek bulunmadığı gerçeğine dayanan yeni bir başlangıç arayışı ile geldim. Aslında onlar birbirini tamamlar, adalet ve gelişim, hoşgörü ve bütün insanların saygınlığı gibi ortak ilkeleri paylaşır.”*

Obama Kahire’deki konuşmasında Arap-İsrail ihtilafını ve ülkesinin İran’la sürtüşmesini, şiddet yanlısı aşırılıkçılıkla mücadelenin yanı sıra demokrasi, inanç özgürlüğü ve kadın haklarını güçlendirmeyi içeren bir gündemin parçası olarak çözmeyi de vaat etti.

George W. Bush’tan farklı olarak Barack Obama konuşmasında küresel karşılıklı bağımlılığın da altını çizdi: *“Birbirimizi dinlemek, birbirimizden öğrenmek, birbirimize saygı göstermek ve ortak bir zemin bulmak için devamlı olarak çaba göstermeliyiz. Mukaddes Kuran’ın bize söylediği gibi, “Allah’ı aklından çıkarma ve daima gerçeği söyle.” Benim bugün yapmağa çalışacağım şey, insan olarak paylaştıklarımızın bizi ayıran güçlerden çok daha kuvvetli olduğu yolundaki inancımdan şaşmadan, önümüzdeki fevkalade görevin önemini bilerek, elimden geldiği kadar gerçekleri yansıtmaktır.”*

²⁹ G. Rachman, “Obama and the Limits of Soft Power”, Independent, 1 Haziran 2009

³⁰ “Diplomaside Yeni Bir Dönem Başlıyor”, Daily Star, Başyazı, 5 Haziran 2009

Bush iktidar döneminde Ortadoğu'ya yönelik askeri hareketler düzenlerken, Obama'nın bölgeyi ülkesinin yumuşak gücüyle cezp etme harekâtı başlatması dikkat çekmektedir. Kullandığı dil, vurguladığı olgular (karşılıklı bağımlılık, işbirliği, klişelerden kurtulma, empati, diplomasi, taahhüt) Obama'nın ABD'nin yumuşak gücünü politikasının temel aracı olarak benimsediğini göstermesi açısından önemlidir.

Bu, Obama'nın sert güce hiçbir zaman başvurmayacağı anlamına gelmemektedir. Uluslararası ilişkilerde en önemli aktörün hala devlet ve uluslararası arenanın da hala kaotik olarak algılandığı göz önünde bulundurulduğunda, Obama'nın bu iki gücü harmanlayacağını söylemek mümkün olacaktır. Sert güç, yumuşak gücü aşındırdığı zaman, bu durum liderliğin sürdürülmesini daha zor bir hale getirir. Başkan Bush'un Irak'ı işgalinden sonra karşı karşıya kaldığı durum tam da bu yargıyı destekler.³¹

Her liderin belirli derecede yumuşak güce sahip olması gerektiğinin farkında olan Obama, TBMM'deki konuşmasında da Bush'un "ya bizdensiniz ya karşımızdasınız" retoriğini bir kenara bıraktığının sinyallerini verdi. Geçmişteki ilişkilere vurgu yapmasının ve Türkiye ile işbirliğinin Amerika'nın yararına olacağını dile getirmesinin yanı sıra Obama, iki ülkenin birbirini dinleyip ortak bir zemin aramasının gerekliliğinin altını çizdi: "*Türkiye ve ABD günümüzün sorunlarına, tehditlerine ve tehlikelerine karşı yan yana olmalı, birlikte çalışmalı.*" "*Karşılıklı çıkarlara dayanmamız ve farklılıklarımız üzerinde yükselmemiz gerekiyor. Birlikte hareket edersek daha güçlüyüz.*"

Obama bu konuşmasında Türkiye ile bozulan ilişkilerin onarılmasına ilişkin atılacak ilk adımın yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmak olduğu üzerinde durdu ve Türkiye'den tüm Ortadoğu'ya seslendi: "*Birleşik Devletler ile Türkiye'yi birbirine bağlayan güvenin zorlandığını, sarsıldığını biliyorum. Bu zorlanmanın, sarsılmanın İslam inancının yaşandığı pek çok yerde paylaşıldığını da biliyorum. Becerebildiğim kadar açıkça şunu söylemek isterim ki, Birleşik Devletler, İslam ile bir savaş halinde değildir ve asla olmayacaktır.*"

Obama ayrıca, Türkiye'nin Ortadoğu meselelerinin çözümünde ABD'ye müttefik olacağına da vurgu yaparak, yumuşak güç kavramının tüm olgularını kullanan ve dinleyenlerin bilinçaltına hitap eden bir konuşma yaptı.

³¹ J.S.Nye Jr, Powers to Lead, s. 43

Sonuç

Barack Obama'nın Türkiye ve Mısır'da yaptığı konuşmalar, uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin habercisi olarak değerlendirilebilir. Obama bu tavrıyla, Bush yönetiminin kullandığı “sert güç” politikasından vazgeçtiğini, yeni dönemde ülkesinin “yumuşak gücüne” daha fazla önem vereceğini ilan etmektedir.

Obama ve ekibi, uluslar arası ilişkilerin değişen yapısına yumuşak gücün daha uygun olacağını düşünmekte ve ABD'nin dünya genelinde bozulan imajının yeniden inşa edilmesinde yumuşak güce çok büyük bir rol vermektedir.

Obama, başta Türkiye ve Mısır olmak üzere yaptığı pek çok konuşmada ülkesi için yeni bir dönemin başladığını ifade etse de, henüz uygulamaya yönelik ciddi somut adımların atılmamış olması, Obama'nın söylemlerinin büyük ölçüde havada kalmasına neden olmaktadır. Dünya kamuoyu, Obama'nın söylemlerine paralel somut eylemlerin de hayata geçirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Öte yandan Obama yönetimi, Bush yönetiminden pek çok uluslar arası sorunu da devralmıştır ve bunlarla nasıl mücadele edeceği konusunda henüz tam bir karar vermiş değildir. Irak, Afganistan, Pakistan, Kuzey Kore gibi ülkelerle ilişkilerde Obama yönetiminin nasıl tavır alacağı, sert gücü ne kadar kullanacağı merak ediliyor.

Öte yandan Obama'nın Filistin-İsrail sorununun çözümünde İsrail'den yerleşimleri durdurmasını istemesi ve Filistinlilerin de devlet kurma hakkının olduğunu dile getirmesi ile Filistin adına olumlu bir adım attığı söylenebilir. Ancak, Obama İsrail'in Yol Haritası'nın birinci maddesine uyması gerektiği yönünde sergilediği tutumunda çok önemli bir noktayı atladı. İsrail, Yol Haritası'nın birinci maddesi'ni kabul etse bile bu, ABD'nin desteğiyle geliştirilen yerleşim projesini yerli yerinde bırakacaktır. Bu proje, İsrail'in Uluslararası Adalet Divanı'nın da kararı ile yasadışı olduğuna hükmedilmiş ‘tecrit duvarı’ dâhilindeki değerli toprakları ve Ürdün Nehri'ni ele geçirmesini garanti altına almayı, böylece kantonlara bölünmüş olan geri kalan toprakları hapsedmeyi amaçlıyor. Dile getirilmeyen bir başka husus da, İsrail'in “Büyük Kudüs Projesi”^{*} bağlamında orada yaşayan Filistinlileri toprağından

* 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda Doğu Kudüs'ün İsrail tarafından ele geçirilmesi ile Büyük Kudüs Projesinin tohumları atıldı. Doğu ve Batı Kudüs'ü birleştirme düşüncesi ilk olarak bu savaştan sonra dile getirildi. Büyük Kudüs Projesi planı, Yitzak Rabin hükümeti tarafından İlkeler Bildirgesi'nin imzalanmasından 2 yıl sonra hayata geçirilmiştir. O günden beri yerleşimler aracılığı ile proje devam ettirilmektedir. Bugün gelinen noktada, bu proje Filistinlilerin sosyo-ekonomik yaşam alanını neredeyse yok etmiş, başkenti Kudüs olacak bir Filistin devleti olgusunu gerçeklikten uzaklaştırmıştır. Büyük Kudüs'ün, 440 kilometre karelik bir alanı kaplaması öngörülmüştür. Bu alanın bugün sadece dörtte birinde Filistinli nüfusu yaşamaktadır. Ancak, günden güne büyüyen İsrail yerleşimleri, bir taraftan Kudüs belediyesine ait olan alanı genişletirken, diğer yandan Filistinli varlığını tehdit etmektedir. İsrail'in “tecrit duvarı” da proje ile paralel bir yol izlemektedir. Amaç, demografik

etmesi, onları kültürel ve ekonomik yaşam merkezlerinden koparıyor olması; bunu yaparken uluslararası hukuku ihlal ettiği gerçeğidir.

Obama'nın Filistin İsrail meselesinin çözümünde savunduğu "iki devletli çözüm" de bugün gerçeklikten uzak bir olgu haline gelmiştir. Zira Obama, bu çözümü savunurken İsrail'in yıllardır yürüttüğü Batı Şeria ve Gazze'yi ayırma projesinin Filistin devletine yönelik umutları söndürdüğünü de göz ardı ediyor. Ayrıca, Obama Kahire konuşmasında "*ABD İsrail'i denize atmaktan bahsedenlerin yasal olduğunu kabul etmez*" diyerek Filistin halkının desteğini kazanan HAMAS'ı çözüm planının dışında bırakıyor.

"Değişim" sloganıyla iş başına gelen ABD'nin yeni Başkanı Barack Obama'nın kendisinden önceki iktidardan daha farklı bir yol izleyeceği yaptığı konuşmalar ve verdiği demeçlerden anlaşılıyor. Ancak, söylemdeki bu değişim başta Ortadoğu olmak üzere dünya üzerindeki önemli sorunların çözümüne yansımadığı müddetçe, samimi ve gerçekçi olmaktan uzak kalacaktır. Obama yönetiminin dünya barışına katkı sunacak bir politikayı hayata geçirmesi sadece Amerikan halkını değil tüm dünya kamuoyunu memnun edecektir.

KAYNAKÇA

Kitap

BARNETT Thomas, Great Powers, America and the World After Bush, New York, G.P. Putnam's Sons, 2009

FAWCETT Louise (Haz.) International Relations of the Middle East, New York, Oxford University Press, 2005

GERGES Fawaz, Amerika ve Siyasal İslam, İstanbul, Anka Yayınları, 2001

JOHNSON Chalmers, Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı, İstanbul, Küre Yayınları, 2005

MEARSHEIMER John, WALT Stephen, İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, İstanbul, Küre Yayınları, 2009

açından İsrail üstünlüğünü sağlamak ve Büyük Kudüs'ün yeni sınırlarını güvence altına alıp, sağlamlaştırmaktır. Duvar, Givat Ze'ev, Ma'ale Adumim ve Etzion yerleşimlerini birleştirerek Kudüs'e katmayı amaçlamaktadır.

NYE Joseph S. Jr, Amerikan Gücünün Paradoksu, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003

—————, Powers to Lead, New York, Oxford University Pres, 2008

—————, “Soft Power”, Foreign Policy Magazine, 1990

ÖZKAN Abdullah, 21 Yüzyılda ABD’nin Küresel Stratejileri, İstanbul, TASAM Yayınları, 2006

Makale

PAPPE Ilan, “Clustors of History: US Involvement in the Paletsine Question”, Race Class, Vol.48, No.1, 2007

WATKINS Eric, “The Unfolding US Policy in the Middle East”, International Affairs, Vol.73, No.1, January 1997

Gazete

G. Rachman, “Obama and the Limits of Soft Power”, Independent, 1 Haziran 2009

“Diplomaside Yeni Bir Dönem Başlıyor”, Daily Star, Başyazı, 5 Haziran 2009